

arenaidé

NY TID



ARBETSFÖRMEDLINGEN
SWEDISH PUBLIC EMPLOYMENT SERVICE

I stället för att rusta ned Arbets- förmedlingen

Låt de arbetslösa vara huvudpersoner!

BO ELMGREN

I STÄLLET FÖR ATT RUSTA NED ARBETSFÖRMEDLINGEN

Låt de arbetslösa vara huvudpersoner!

© Arena Idé, Stockholm, 2019

Författare: Bo Elmgren

Foto framsida: Peter Kroon

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter



BO ELMGREN

Bo Elmgren har varit journalist och platsredaktör på Östergötlands Folkblad och reporter på Karlskoga-Kuriren och Norrländska Socialdemokraten, senare även bland annat utredningssekreterare hos socialdemokratiska partistyrelsen och chefredaktör för Västgöta-Demokraten i Borås. 2015 gav han ut boken "Ett långt brev". Han är numera pensionär och bor i Södertälje.

Innehåll

Inledning	6
En kronisk långtidsarbetslöshet	7
Ett verktyg för att ta sig vidare	8
Ersättning så länge planen följs	9
Omställningsavtal	10
En jämförelse	12
Ett helt nytt grepp	14
En förhandlingsbar lag	15
Inom räckhåll överallt	16
Många duktiga vägledare behövs	17
Beröringsskräck	18
Tillägg som kan diskuteras	20
Fler jobb att förmedla behövs	21
Hot, straff och belöningar	22
Lätta bördan för kommunerna!	24
Ett gott slutmål	25

Inledning

– Var någonstans i arbetslivet skulle Du bäst komma till Din rätt?
I vilket jobb?

Just den frågan skulle jag vilja få om jag vore arbetslös. Den borde ställas till varje människa som är utan arbete. Jag borde få frågan av någon som hade till uppgift att lotsa mig till det bästa tänkbara jobbet som passar just mig. En vägledare som inte ska ordna fram jobbet men hjälpa mig att själv fixa det. Och ge mig uppmuntran och det stöd jag behöver för att komma dit.

Det borde vara slut med att betrakta arbetslösa som oansvariga personer som måste övervakas och kontrolleras. Låt oss i stället utgå ifrån att det hos varje människa finns en längtan efter att ha en uppgift. En längtan som det går att bygga vägar in i arbetslivet på. Och hos var och en av oss finns förmågor som bör tas till vara.

Jag vill få i gång en livlig och konstruktiv debatt om en idé om en allmän arbetsförsäkring, i stället för alla de försök att stöpa om arbetsförmedling och arbetslöshetskassor som utgår från januariöverenskommelsen 2019 mellan regeringen och stödpartierna Centern och Liberalerna.

Vi bör bygga samman arbetslöshetsförsäkring med arbetsförmedling och stöd till människor för att utbilda sig och skaffa sig nya kompetenser. Var och en som behöver det ska ha stark personlig stöttning och uppmuntran till att förkovra sig för att kunna ta ett passande jobb.

Detta ska vara en lagfäst rättighet, grundad på en socialförsäkring som ger tryggad försörjning under vägen till det nya jobbet. En arbetsförsäkring. Inte bara arbetslöshetsförsäkring. Utan en klok sammankoppling mellan å ena sidan möjligheter till stöd och uppmuntran för att arbeta sig fram till en bra roll i arbetslivet och å den andra en god inkomsttrygghet vid arbetslöshet. Därmed bygger man in i försäkringen en ekonomisk drivkraft att så många som möjligt ska ha bra jobb, att arbetslösheten ska kosta så lite som möjligt.

Allt bör utgå från vars och ens håg och längtan om vad hen vill göra med sitt liv. Tillsammans med en personlig vägledare ska hen göra en handlingsplan åt sig själv. En genomarbetad plan för utbild-

ning, praktik, rehabilitering och vad som kan behövas för att leda fram till en plats i arbetslivet.

Så länge individen sedan, med vägledarens stöd, jobbar efter sin plan ska hen ha ersättning från försäkringen, och den ska omfatta alla i förvärvsaktiv ålder.

Inre motivation är människans bästa drivkraft, den att göra verklighet av egna drömmar. Så viktigast av allt är att uppmuntra alla till detta – att våga ha sådana. Drömmar om sig själv och sina egna möjligheter.

Det borde vara ledstjärnan i utbildning och arbetsliv. Ett arbetsliv där det ska finnas plats för alla.

En kronisk långtidsarbetslöshet

I Sverige har åtta av tio i åldern 16–64 år ett jobb. Det är mycket, om man jämför med andra länder.

Men 350 000 är arbetslösa och vill ha ett jobb. Nästan 150 000 av dem har varit arbetslösa mer än ett år. En kronisk långtidsarbetslöshet har utvecklats under de senaste 25 åren.

Hundratusentals jobbar med otrygga anställningsformer – timanställning, behovsanställning eller allmän visstidsanställning. Oftast med hög arbetslöshetsrisk och otrygga villkor i övrigt.


Hundratusentals har jobb på deltid men skulle vilja jobba längre.

Två av tre i Sverige som är i yrkesaktiv ålder är med i a-kassa och därmed försäkrade mot inkomstbortfall om de blir arbetslösa. En av tre är oförsäkrad.

Men av dem som faktiskt är arbetslösa är de flesta utan försäkring och lever på ett aktivitetsstöd som är 365 kronor per arbetsdag, lite mer än 7 500 i månadsinkomst.

Alltså: De allra flesta som är med i a-kassorna har ett jobb. Men de allra flesta som är arbetslösa har ingen ersättning från a-kassa!

Samtidigt har Arbetsförmedlingen försämrats gradvis under dessa 25 år, och nu håller den på att stöpas om totalt. Det är meningen att privata ”aktörer” ska sköta arbetsförmedlandet. Den statliga



*Inre motivation
är människans
bästa drivkraft,
den att göra
verklighet av egna
drömmar.*

förmedlingen ska göras om till ett kontrollorgan som också ska handla upp tjänster från de privata ”aktörerna”.

Det är ovisst hur det blir i framtiden med möjligheter till stöd för dem som är utan jobb och vill söka sig in i arbetslivet.

Det krävs kraftigt ökade resurser för att ge stöd åt alla de människor som behöver komma i arbete. Och stödet bör ges i andra former än i dag, då de flesta arbetslösa hänvisas till ett rätt så meningslöst sökande efter jobb som de inte kan få, eftersom de inte har rätt kompetens. Om de inte söker jobb i tillräcklig omfattning hotas de av att mista sin ekonomiska ersättning. Att många upplever detta som en tröstlös verksamhet är helt naturligt.

Alla som söker jobb måste få generösa möjligheter att skaffa nya kompetenser och kunna söka sig fram till ett arbete som kan kännas engagerande, ge arbetsglädje. Det kan bli en viktig frihets- och trygghetsreform.

Den reformen behöver stöd av en jobbskapande politik, så att det finns fler arbetstillfällen att förmedla.

Ett verktyg för att ta sig vidare

För den som i dag skrivs in vid Arbetsförmedlingen som arbetslös ska det upprättas en handlingsplan, ”Den sökandes planering”, för vägen till ett nytt arbete. Men de handlingsplaner som skrivs är i många fall knapphändiga och bristfälliga. Fast själva idén är utomordentlig. I en allmän arbetsförsäkring ska den utvecklas så att en personlig handlingsplan blir ett levande verktyg för var och en att ta sig vidare.

Givetvis är det inte bara teoretisk kompetens som ska kunna stärkas genom kurser, utbildningar och praktik. Också praktiska färdigheter är kompetenser, som inte så sällan kan stärkas genom att den sökande får pröva på olika arbetsuppgifter, arbetsprövas, arbetsträna, få praktik.

Under det att planen utarbetas ska den prövas och vägas mot den faktiska verkligheten: Vilka är de realistiska förutsättningarna för att få ett bra jobb, med rimliga insatser av utbildning, rehabilitering etc. och med hänsyn till efterfrågan på arbetsmarknaden? Arbetsgivare – privata, offentliga och andra – har befogade krav på att det ska finnas

arbetsökande med rätt kompetens för de lediga jobben. Vägledare/förmedlare måste givetvis hela tiden ha kontakt med efterfrågan. Och varje sökandes plan ska också revideras under resans gång då nya omständigheter gör det motiverat.

Vägledaren ska vara ”vägen in” för den som söker jobb. Ingen ska behöva irra omkring till olika instanser och aktörer för att söka hjälp och stöd av olika slag, inte hamna ”mellan stolarna” någonstans. Den sökande ska erbjudas vad den statliga Arbetsmarknadsutredningen nyligen har kallat för ”fördjupad vägledning”.

Vägledaren ska givetvis inte svara för allting, men hela tiden visa vägen till utbildningar, experter som behöver konsulteras och så vidare. Och ge råd och uppmuntran!

Ingen vägledare ska samtidigt vägleda fler personer än att hen kan ägna tillräckligt med tid och engagemang åt var och en. Erfarenheter från Trygghetsfonden – LO:s och Svenskt Näringslivs gemensamma organ för löntagare som behöver ställa om till nya jobb – säger att det inte bör vara mer än 15–20 personer samtidigt. Detta att jämföra med Arbetsförmedlingens handläggare, som ofta har att hålla kontakt med hundratals!

Ersättning så länge planen följs

Så länge den sökande arbetar med att upprätta och därefter följa handlingsplanen ska hen ha ersättning från försäkringen. En ersättning som det går att leva drägligt på och som står i relation till tidigare inkomst för dem som haft sådan. Om en sökande inte följer planen upphör ersättningen. Tiden som hen får ersättning kommer att variera från fall till fall, beroende på omständigheterna för var och en.

”Golv” och ”tak” för ersättningarna ska vara klart bättre än i dagens a-kassor och ersättningarna minst lika bra som i sjukförsäkringen. Någon ”avtrappning” av ersättningen från försäkringen beroende på hur länge den varat ska det inte vara fråga om. Så länge den sökande arbetar aktivt efter sin plan för att komma in i arbetslivet ska hen kunna känna trygghet för sin dagliga försörjning. Det som driver en att jobba vidare med detta ska inte vara en ”piska”, inget hot om reducerad eller kanske indragen ersättning. Avgörande ska vara om sökanden arbetar metodiskt efter sin plan eller inte.

Alla i förvärvsaktiv ålder ska vara med. De som jobbar aktivt för att få en plats i arbetslivet kan inte förmenas rätten till en trygg inkomst. Den lyckas bättre med sin förkovran och utveckling som inte hela tiden behöver oroa sig för sin ekonomi.

I en försäkring där alla är med kommer det också att betalas in avgifter för dem som har låga arbetslöshetsrisker. Försäkringskollektivet blir stort och riskerna sprids så att avgifter och villkor inte blir mera oförmånliga för grupper med otrygga förhållanden på arbetsmarknaden. Det är inte rätt att de grupper på arbetsmarknaden som har de största arbetslöshetsriskerna också ska bära den tyngsta ekonomiska bördan för försäkringen, vilket ju blir fallet med dagens organisation och avgiftssystem!

Kostnaden för försäkringen är en produktionskostnad för hela landets ekonomi. Försäkringspremierna, avgifterna, ska därför betalas av arbetsgivaravgifter. Inga egenavgifter ska tas ut av arbetstagarna.

Inför den socialdemokratiska partikongressen 2013 bedömde vi som arbetat med den här idén att den allmänna arbetsmarknadsavgiften för arbetsgivare skulle behöva höjas från ca 3 procent av lönesumman till runt 5 procent för att betala premierna för den allmänna arbetsförsäkringen.

Tänkbart är emellertid att arbetsgivaravgifter tas ut efter någon annan beräkningsmetod än den totala lönesumman. Total omsättning eller förädlingsvärde är exempel på möjliga beräkningsgrunder.

Omställningsavtal

1974 var året då Saf (dåvarande Svenska Arbetsgivareföreningen, numera Svenskt Näringsliv, SN) tillsammans med PTK (Privattjänstemannakartellen, av förbund inom TCO och Saco) grundade Trygghetsrådet (TRR). De skrev ett omställningsavtal om att arbetsgivarna skulle sätta av 0,3 procent av sin totala lönesumma för att bekosta insatser för omställning när tjänstemän vid Safs medlemsföretag blev uppsagda på grund av arbetsbrist.

De fackliga organisationerna av tjänstemän inom privata sektorn hade krävt av sina arbetsgivare att de skulle ge stöd till omställning

till nya jobb och nya arbetsgivare. De ansåg inte att Arbetsförmedlingen kunde leva upp till deras krav när det började bli vanligt att inte bara arbetare utan även tjänstemän förlorade sina jobb vid personalnedskärningar och företagsnedläggningar.

1990 startade Trygghetsstiftelsen för stöd till omställning för anställda hos staten (både arbetare och tjänstemän) som hade blivit ”övertaliga” – uppsagda på grund av arbetsbrist. Statens arbetsgivarverk och fackförbund inom såväl LO som TCO och Saco skrev trygghetsavtalet för statsanställda, vilket blev grunden för Trygghetsstiftelsen.

2004 bildades Trygghetsfonden TSL för LO-grupperna bland de privatanställda, grundad på ett omställningsavtal mellan LO och SN.

Genom åren har sammanlagt 15–20 omställningsorgan av liknande slag grundats genom kollektivavtal (omställningsavtal) på olika delar av arbetsmarknaden. För dem som jobbar i den kommunala sektorn (inklusive landsting/regioner) slöts ett sådant avtal ganska sent, det började gälla först den 1 januari 2012. Avtalet ledde till att parterna startade Omställningsfonden, vilken ansvarar för det personliga stödet till dem som förlorat jobbet.

Numera omfattas större delen av arbetslivet i Sverige av trygghets- och omställningsavtal och omställningsorgan, grundade på dessa avtal. De har vuxit fram som en följd av att parterna upplevt att Arbetsförmedlingen inte har klarat av uppgiften att ge ett gott stöd åt människor som mister jobbet på grund av förändringar på arbetsmarknaden. Det är allmänt omvittnat att omställningsorganens arbete har gett goda resultat med att människor kunnat få nya jobb och arbetsuppgifter i stället för dem som de måst lämna.

Det har varit tydliga skillnader mellan omställningsorganen på de olika områdena när det gäller det stöd som de har kunnat erbjuda de människor som berörs. Trygghetsstiftelsen i den statliga sektorn till exempel har ganska goda resurser för att bekosta utbildning och andra insatser utöver rådgivningen. Trygghetsfonden TSL för de

Avtalet ledde till att parterna startade Omställningsfonden, vilken ansvarar för det personliga stödet till dem som förlorat jobbet.

privatanställda arbetarna saknade däremot länge resurser för att bekosta andra insatser än rådgivningen men skriver nu på sin hemsida: ”När det behövs kan vi erbjuda kortare yrkesutbildningar eller validering av yrkeskunskaper för att öka anställningsbarheten.” Omställningsorganen har emellertid inte tillgång till Arbetsförmedlingens uppsättning av insatser, till exempel arbetsmarknadsutbildningarna.

Ett huvudintryck från samtal jag tidigare haft med vägledare och andra som arbetar inom omställningsorganen om deras erfarenheter av jobbet: Det är mycket viktigt för de människor som berörs att de får den personliga kontakten med rådgivaren och den individuella behandlingen, och att de inte behöver söka stöd på en massa olika ställen.

En jämförelse

En jämförelse med Arbetsförmedlingen och planerna för hur den nu ska stöpas om:

I januariöverenskommelsen står att ett nytt system ska utvecklas där fristående aktörer matchar och rustar arbetssökande för de lediga jobben. Arbetsförmedlingen har fått regeringens uppdrag att lämna förslag om hur detta system närmare ska utformas och hur den själv ska förändras.

Några huvuddrag i Arbetsförmedlingens förslag som svar till regeringen:

De arbetslösa ska skrivas in hos Arbetsförmedlingen, som därefter ska göra en arbetsmarknadspolitisk bedömning för varje person.

Dessa bedömningar blir i stort sett digitala, datoriserade, och behöver vara träffsäkra och enhetliga. De ska berätta om hur långt från arbetsmarknaden som den arbetssökande står och ska ligga till grund för vilka insatser som erbjudas. Men sedan ska det överlätas åt privata och andra fristående ”aktörer” både att rusta de sökande med nya kompetenser och att ”matcha” dem mot olika jobb som kan vara lediga. Deras kontakt med Arbetsförmedlingen blir indirekt.

Varje arbetslös ska få välja vilken fristående aktör som hen vill anlita för att genomföra denna insats, till exempel en viss utbildning. Arbetsförmedlingen ska handla upp tjänster hos olika firmor eller

andra aktörer som den arbetslösa sökanden kan välja emellan och även ge bedömningar av dem som gör det möjligt för den sökande att välja. Varje insats ska vara tidsbegränsad. Om det behövs nya insatser ska Arbetsförmedlingen göra en ny bedömning.

De fristående aktörerna ska få betalt, dels ett fast belopp för personen i fråga, dels en ersättning som beror av om den sökande kommer i arbete, alternativt i allmän utbildning. Ersättningen till de fristående aktörerna ska vara olika från fall till fall, beroende på hur svårt den sökande kan väntas ha att få jobb.

En erfaren arbetsförmedlare som jag talat med säger sig vara övertygad om att överdriven tilltro till digitala hjälpmedel ibland kan "producera" nya långtidsarbetslösa. Datorer med de mest sinnrika program kan ändå aldrig svara för en dialog med en sökande på samma sätt som en levande person. Viktig information som den sökande behöver och om den sökandes möjligheter som kommer fram i en dialog mellan människor missas lätt.

Att upphandla tjänster och kontrollera att olika "aktörer" utför sina uppgifter och sköter sig som de ska riskerar givetvis att betyda mycket byråkrati och en stor arbetsbelastning för det som blir kvar av Arbetsförmedlingen.

Parallellt med januariavtalet kom beslutet i riksdagen där Moderaternas och Kristdemokraternas förslag till statsbudget för 2019 röstades igenom med hjälp av Sverigedemokraterna och av att Centern och Liberalerna avstod från att rösta emot. Det blev ett dråpslag för Arbetsförmedlingen, som fick sina anslag så hårt nedskurna att 3 000 medarbetare måste sägas upp och 130 lokalkontor läggas ner. Möjligheterna för god arbetsförmedling har blivit ännu mindre och tvånget att datorisera, automatisera och avpersonalisera kontakten med de arbetslösa ännu hårdare.

Dess värre tog regeringen inte vara på möjligheten att i sin vårbudget ge Arbetsförmedlingen de bortskurna anslagen tillbaka. Jag antar det berodde på att samarbetspartierna C och L inte ville vara med på detta.

– Att enbart förlita sig till digitala lösningar, som allt mer kommer att ersätta arbetsförmedlingskontoren, fungerar inte. Ska vi klara av de här människorna det gäller är det nära kontakt som gäller, det går inte att sköta digitalt, sa Leif Klingensjö, sektionschef för utbildning

och arbetsmarknad i SKL, Sveriges Kommuner och Landsting, enligt Dagens Arena 30/9 2019.

Och Pia Ackmark, direktör för verksamhetsområde Arbetsgivare på Arbetsförmedlingen, instämde, men konstaterade samtidigt att Arbetsförmedlingen har de förutsättningar den har; den operativa personalen kommer att näst intill halveras.

Se detta perspektiv av massor av långtidsarbetslösa som ska få stöd av allt färre människor och i allt högre grad hänvisas till datoriserad och opersonlig hjälp! Jämför detta med det sätt att bemöta människor som präglar jobbet hos Trygghetsrådet, Trygghetsfonden och andra omställningsorgan som drivs av arbetsmarknadens parter: ett personligt stöd av vägledare för alla som behöver det när de blivit utan jobb!

Ett helt nytt grepp

Om vi på verkligt allvar ska göra någonting åt den höga arbetslösheten – och framför allt långtidsarbetslösheten – måste vi ta ett helt annat grepp än vad som nu förbereds för det framtida arbetsförmedlandet. Det måste sättas in betydligt mer av mänskliga resurser för det här ändamålet. Den som varit arbetslös och sökt jobb månadsvis måste få kontakt med någon som har tid att bry sig, någon som har tid att ägna sig åt hela ens situation, och inte bara efter lång väntan få träffa en arbetsförmedlare helt flyktigt och sedan hänvisas till datorer.

Vad som nu planeras att ske med Arbetsförmedlingen står i skarp kontrast till den roll som arbetsförmedlandet hade för några årtionden sedan och med det som varit arbetsförmedlarnas yrkesstolthet: att med en bra mänsklig och personlig kontakt med den sökande ge bästa möjliga stöd på vägen till ett nytt jobb. Datorer och andra digitala hjälpmedel kan vara till god hjälp för att komplettera och underlätta detta men kan aldrig ersätta en bra arbetsförmedlare eller vägledare!

Samtidigt med nedrustningen av Arbetsförmedlingen ska nu de arbetslösa som personer förringas genom övergången till ett jättelikt opersonligt ”digitalt ekosystem”. Och detta i allra största hast, under medverkan av en socialdemokratiskt ledd regering. Det är fjärran

från gammal god och framgångsrik socialdemokratisk arbetsmarknadspolitik. Och även långt från den politik som Centerpartiets tidigare arbetsmarknadsminister Börje Hörnlund stod för.

Samma dag som jag ska lämna manuskriptet till denna skrift läser jag att Johan Wikström vid IFAU – Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering – skrivit en rapport om en studie som visar att arbetslösa som fått extra personlig professionell hjälp av arbetsförmedlare, utöver den bashjälp som alla ska få, lämnar arbetslösheten betydligt snabbare än de som inte fått sådant stöd. Precis vad vi som står bakom idén om allmän arbetsförsäkring har tjatat om för döva öron i rätt många år nu!

En förhandlingsbar lag

Omställningsorganen som grundats gemensamt av arbetsgivare och löntagare kan få en helt ny roll inom ramen för en allmän arbetsförsäkring.

Staten bör erbjuda dem att ta över ansvaret för arbetsförsäkringen på de områden där parterna väljer att träffa kollektivavtal (omställningsavtal) om detta. Det kan ske genom att lagen görs ”dispositiv”, det vill säga förhandlingsbar. Det gäller då personer som redan är inne i arbetslivet men som förlorat eller hotas av att förlora sina jobb.

På övriga områden måste staten själv genom någon myndighet – Arbetsförmedlingen ligger närmast till hands – ansvara för försäkringen. Det gäller då dels personer som jobbar inom områden där det inte finns omställningsavtal, dels nytillträdande som behöver komma in i arbetslivet.

Omställningsavtalen gör att parterna på sina områden tar över ansvaret för arbetsmarknadspolitiken vad gäller personer som vill eller behöver byta yrkesbana eller förkovra sig i det arbete de redan har. Omställningsorganen får överta sin beskärda del av de avgifter som betalas in till försäkringen så att de kan betala stödsatserna inom sitt eget ansvarsområde.

Omställningsavtalen kan också, beroende på vad parterna kom-

*Precis vad vi
som står bakom
idén om allmän
arbetsförsäkring
har tjatat om för
döva öron i rätt
många år nu!*

mer överens om, innebära ökade möjligheter att göra förebyggande insatser i arbetsmiljö och arbetsorganisation, vilket kan motverka arbetsskador och förslitning av människor. Det kan i sin tur innebära att de anställda får ökat inflytande över arbetsplatsen genom sina lokala organisationer.

Omställningsorganen har i allmänhet nått mycket goda resultat av sitt arbete och kan dra god nytta av praktisk kännedom om arbetsplatser och förhållanden inom sina respektive områden. De har i allmänhet byggt upp en personalstyrka med erfarna och kunniga vägledare, antingen i egen regi eller genom nära samarbetspartners. Och genom omställningsavtalen kan försäkringen anpassas till speciella förhållanden som kan finnas inom avtalsområdet. Att omställningsorganen också får tillgång till samma stödåtgärder som Arbetsförmedlingen har haft hittills – till exempel arbetsmarknadsutbildning – förstärker givetvis deras möjligheter.

Jag är övertygad om att det allmänt sett blir bättre åtgärder för dem som mister jobbet, eller hotas av att mista det, om arbetsplatsen omfattas av omställningsavtal och parternas gemensamma omställningsorgan sköter om den allmänna arbetsförsäkringen där.

I och med att omställningsorganens verksamhet betalas av avgifter till arbetsförsäkringen blir de avgifter som arbetsgivarna hittills betalat till detta antingen överflödiga eller också kan de användas för påbyggnader till arbetsförsäkringen som parterna avtalar om. Sådana påbyggnader i samspel med den övriga verksamheten kan också ge goda sidoeffekter.

Inom räckhåll överallt

Den allmänna arbetsförsäkringen måste finnas inom räckhåll över hela landet. Arbetsförmedlingskontor ska för den skull finnas i varje kommun, i stora kommuner på flera platser. Annars får arbetslösa människor och andra som behöver dess tjänster alldeles för svårt att få kontakt med den allmänna arbetsförsäkringen. De lokalkontor, gemensamma för flera statliga myndigheter, som regeringen fört fram idéer om, kan bli en bas för denna lokala närvaro som arbetsförsäkringen måste ha om den ska kunna fungera som det är tänkt. Och den måste samarbeta mycket nära med kommunerna.

Kommunerna och arbetsmarknadens parter på den lokala nivån har god kunskap om de lokala arbetsmarknaderna och behoven av insatser just där. Den lokalkännedomen bör tas väl till vara när man planerar vilka kurser och andra aktiviteter som försäkringen/förmedlingen ska initiera i området. Det vore en god idé att i någon form återuppta idén om lokala och/eller regionala arbetsmarknadsnämnder med representanter för arbetsgivare och fack, kommuner, landsting/regioner och staten/arbetsförsäkringen. Kanske är de 70 lokala arbetsmarknadsområden som Sverige är indelat i lämpliga områden för sådana rådgivande arbetsmarknadsnämnder.

Arbetsmarknadspolitiken kräver starkt växlande insatser i olika delar av landet, mycket kostsamma på en del håll, mindre kostnadskrävande på andra. Av solidaritetsskäl bör insatserna bekostas på nationell nivå – i detta fall av den allmänna arbetsförsäkringen – men utformas med stor hänsyn till lokala förhållanden och i nära samverkan med kommuner och andra parter.

Många duktiga vägledare behövs

Med vidsträckta möjligheter för arbetssökande att få personlig vägledning ökar behovet av bra och välutbildade vägledare. Åtskilliga finns redan, inte minst inom de omställningsorgan som parterna på arbetsmarknaden har upprättat. Andra finns inom Arbetsförmedlingen, en hel del inom andra verksamheter som går ut på att stötta och vägleda människor, vissa i privata företag.

Men vägledarna måste ändå bli många fler om vi på allvar ska börja beta av den stora arbetslösheten och få in alla på en väg som leder in i arbetslivet, även dem som i dag står långt från arbetsmarknaden. Det kommer att ta tid att rekrytera en yrkeskår av goda vägledare innan vi kan ge samma rätt till gott personligt stöd till alla som behöver det.

Att bygga upp en allmän arbetsförsäkring, värd namnet, kommer att ta några år. Både för att skaffa fram alla vägledare och av flera andra skäl. Det kommer inte att vara gjort i en handvändning.

Beröringskräck

Jag väntade mig, när vi först förde fram idén om en allmän arbetsförsäkring 2007, att den skulle väcka ganska livlig debatt.

Men stora delar av den fackliga rörelsen visade en stark motvilja mot varje tanke på en obligatorisk försäkring vid arbetslöshet och en stark vilja att försvara de fackligt anknutna och frivilliga a-kassorna. Ett slags beröringskräck gentemot tanken på en allmän försäkring. Den kom att blockera diskussionen om idén som helhet och om andra aspekter av idén.

Forskarna Anders Kjellberg och Lars Gunnarsson gjorde 1993 en intervjuundersökning i Stockholm med omnejd, ”Motiv för fackligt medlemskap respektive för att vara oorganiserad”. Kjellberg, professor i Lund, hävdar bestämt att de frivilliga och fackligt anknutna a-kassorna har haft avgörande betydelse för den fackliga organisationsgraden i Sverige. Och allt talar för att han har rätt.

Men gäller detta alltså och i fortsättningen? Förutsättningarna har ju ändrats starkt på senare år, a-kassornas verksamhet har skiljts helt från fackförbundens och är hårt styrd av statliga regler.

Kjellberg skrev i sin bok *Fackliga organisationer och medlemmar i dagens Sverige* (s. 197) en kommentar till undersökningen 1993: ”Frågan kan resas vad det betyder att arbetslöshetsförsäkringen administreras av fackföreningarna. Av intervju svaren att döma är det relativt få som anger tillgången till a-kassa som ett huvudskäl för facklig anslutning.”

Rapporten *Den svenska modellen i fara?* gavs ut 2019 av Arena Idé författad av Kjellberg tillsammans med German Bender. Där står, apropå de stora medlemsminskningarna i a-kassor och fackförbund som vållades av regeringen Reinfeldts försämringar av villkoren i a-kassorna: ”Efter två års medlemsras främst i LO-förbunden och LO-kassorna och därefter fem år med förhöjda avgifter hade det svenska Gent-systemets roll som fackligt rekryteringsinstrument delvis spelat ut sin roll.” (”Gent-systemet” är en internationellt använd benämning på modellen med frivilliga a-kassor, förvaltade av eller knutna till facket, min anm.)

Själv har jag intervjuat 16 lokala fackliga funktionärer, såväl inom LO som inom tjänstemannaförbund, personer som har direkt erfar-

enhet av medlemsvärkning till facket. Jag har ställt en öppen fråga om vilka argument de använder för att övertyga oorganiserade att bli fackliga medlemmar. Ingen av de sexton har då nämnt att de använt a-kassans koppling till facket som argument för anslutning till facket.

Vid slutet av varje intervju har jag frågat om detta argument skulle ha någon betydelse. Bara två av de sexton svarade på denna direkta fråga att a-kassan i nuvarande form skulle ha positiv betydelse för människors benägenhet att gå med i facket. Nästan alla de övriga säger tvärtom att de inte anser eller har märkt att det skulle ha någon betydelse alls, i varje fall inte nu längre.

Även om det alltjämt skulle finnas vissa fördelar för fackens medlemsutveckling med a-kassorna i den form de har i dag (med en verksamhet som numera är klart skild från fackets) så motvägs detta av stora och växande nackdelar med att inte alla omfattas av försäkringen.

En och en halv miljon människor står utan försäkring vid arbetslöshet.

En och en halv miljon människor står utan försäkring vid arbetslöshet. Och majoriteten av dem som faktiskt är arbetslösa saknar försäkring mot inkomstbortfall. Risken är uppenbar att många lockas att ta jobb med dåliga villkor. Det försvagar fackets position i förhandlingar, särskilt när lågavlönades intressen ska bevakas. I synnerhet om arbetslösheten stiger. Det är bra för den fackliga styrkan att alla är med.

Det anses ju självklart att alla anställda på en arbetsplats ska omfattas av kollektivavtal, inte bara medlemmar i facket. Och ska samhällets arbetsmarknadspolitik kopplas samman med försäkring vid arbetslöshet är en förutsättning att alla är med, inte bara medlemmarna i frivilliga a-kassor.

För egen del tror jag att det numera inte skulle vara någon nackdel alls för de fackliga medlemstalen och organisationsgraden om den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen skulle avlösas av en allmän arbetsförsäkring.

Tillägg som kan diskuteras

Hittills har jag beskrivit vad jag menar ska vara huvuddragen i en allmän arbetsförsäkring:

- Att bygga samman försäkring mot inkomstbortfall vid arbetslöshet med lagfäst rätt till god personlig vägledning och aktiva insatser för att komma in i arbetslivet.
- Att skriva in detta i en rättighetslag, ekonomiskt grundad på en socialförsäkring som omfattar alla i yrkesaktiv ålder.
- Att staten ska kunna överlåta ansvaret för försäkringen till parterna på arbetsmarknaden inom områden där de tecknar kollektivavtal (omställningsavtal) om detta.
- Att försäkringen ska ha arbetsförmedlingskontor i varje kommun och bära kostnaderna för de offentliga arbetsmarknadsinsatser som görs lokalt och att dessa insatser utformas i nära samverkan med kommuner, regioner och arbetsmarknadens parter på lokal/regional nivå.

Utöver detta kan man diskutera idéer och varianter som skulle kunna kombineras med en allmän arbetsförsäkring men som inte på något vis är nödvändiga för att försäkringen ska fungera:

- I diskussionen om hur arbetsförsäkringen ska utformas är en av möjligheterna att slå samman sjukpenning och ersättning vid arbetslöshet till ett enda slag av ersättning. Detta bl.a. för att regler och ersättningar ska bli desamma, vad än anledningen är till att en är förhindrad att arbeta. (Minskad risk för fusk, t.ex.)
- En tänkbar lösning är att slå samman Arbetsförmedling och Försäkringskassa till en enda myndighet. Detta för att minska risken för att människor "bollas" mellan olika instanser och för att det ska finnas ett tydligt ansvar för all rehabilitering.
- En "kompetensförsäkring" i någon form har diskuterats, som skulle ge personer som har arbete möjlighet att ta ledigt för att förkovra sig i arbetet eller söka en ny bana i arbetslivet. Man kan pröva om en kompetensförsäkring kan bli en del av en allmän arbetsförsäkring.

- Avgränsningen mellan vad arbetsförsäkringen resp. studiemedelssystemet ska finansiera måste klargöras.
 - Om och i vilken utsträckning privata utförare av arbetsmarknadstjänster ska anlitas måste prövas. Internationell forskning har visat att offentliga arbetsförmedlingar får människor att komma i arbete snabbare än privata utförare, och upphandling och kontroll av de privata aktörerna kan dra med sig ökat arbete och ökad byråkrati.
 - Anpassningsgrupperna, som fanns på många svenska arbetsplatser på 1980-talet, med representanter för fack, arbetsgivare och arbetsförmedling, kan vara värda att prövas på nytt för att förebygga förslitning och utslagning med arbetslöshet som följd.
- Det blir framför allt aktuellt inom ramen för de olika omställningsorganens arbete på de arbetsplatser där de verkar.

Fler jobb att förmedla behövs

Grunden för den höga arbetslösheten är att det finns för få arbetstillfällen. Visserligen finns många jobb som i dag är lediga därför att de inte kan besättas med människor som har rätt kompetens. En del av arbetslösheten kan hävas genom att arbetslösa människor i högre grad än i dag utbildas och förses med nya kompetenser. Men mellan de kompetenser som efterfrågas på den öppna arbetsmarknaden och de kompetenser som de arbetslösa arbetssökande har är det i regel stora skillnader. Och det krävs stora och ofta tids- och tålamodskrävande insatser av främst utbildning för att kunna besätta en del av dessa jobb med personer som i dag är arbetslösa.

Som jag nämnt tidigare måste en allmän arbetsförsäkring stödjas av en jobbskapande politik för att den ska få mer än begränsad effekt. Det är en stor fråga som kräver en omfattande diskussion för vilken det inte finns utrymme i den här skriften. Men det är ändå uppenbart att uppgifter finns i samhället som borde kunna ge hundratals nya arbetstillfällen om politiken inriktas på detta.

Människan i den rikare delen av världen skulle må väl av en mera sparsmakad konsumtion av materiella ting, av prylar, och i stället höja levnadsstandarden när det gäller välfärd, bildning, gemenskap. Det skulle vara bra för miljön och klimatet, inte minst.

Det finns stora behov av välfärdstjänster, av fler armar och

huvuden i vård, skola, omsorg. Fler vårdplatser. Fler som behöver utbildas och under längre tid. Och högre personaltäthet är ofta en förutsättning för högre kvalitet, för mera mänsklig och personlig kontakt i verksamheten. Vi borde inrikta vårt samhälle mera på att stötta, hjälpa och utveckla människor i olika avseenden. Också detta är levnadsstandard.

Dessutom behövs ökade samhällsinsatser för kultur, bildning, kollektivtrafik, miljö och utveckling av förnybar energi.

Det kommer också att behövas särskilda arbetsuppgifter för personer med begränsad arbetsförmåga, tillfällig eller permanent. Anpassade till den arbetsförmåga personen har just då. Ibland kanske med kortare arbetstid, ibland utan krav på regelbunden närvaro etc. Arbeten där personens arbetsförmåga ändå kan komma till nytta, vid sidan av den ordinarie arbetsmarknaden.

För allt detta behöver det göras stora insatser, betydligt större än i dag.

Hot, straff och belöningar

En nyhetsartikel i Dagens Nyheter den 24 november 2019, gjorde mig beklämd. På sidan 34 var topprubriken: ”Ekonomiskt hot får arbetslösa att snabbare hitta nytt jobb”. IFAU – Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering – hade gjort en studie som visade att gruppen arbetslösa som utsatts för en ekonomisk sanktion, som t.ex. indragen a-kassa, lämnade arbetslösheten och fick jobb 33,6 procent snabbare än den grupp som inte hade straffats.

Så här inleds artikeln: ”Hot om indragen a-kassa är framgångsrikt för staten, visar en ny rapport. Men för vissa individer kan det vara helt förödande.”

Hotet om en sanktion (t.ex. indragen a-kassa, min anm.) och kontroll kan vara ”avskräckande och göra att de arbetslösa förändrar sitt sökbeteende och därigenom får ett arbete fortare”, står det i rapporten.

Johan Vikström, forskare vid IFAU och en av rapportförfattarna, säger: ”Samtidigt kan det innebära att arbetssökande accepterar jobb av lägre kvalitet. Till exempel tjänster med en låg lön som de annars inte hade sökt.”

Osökt kommer jag att jämföra detta med Moderaternas kamp för

det ena jobbskatteavdraget efter det andra. Där gäller det inte att hota med bestraffning utan att locka framför allt välavlönade med belöning i form av sänkta skatter för att förmå dem att arbeta mera ...

”Sanktioner, och framför allt stressen som de medför, kan vara effektivt på arbetssökande som har kvar sitt sociala skyddsnät, sina strategiska funktioner och behöver en spark därbak”, säger Katarina Gospic, fil.dr i kognitiv neurovetenskap, i artikeln.

Men hon säger också att människor är olika sårbara: ”Vid hög belastning – när en person blir arbetslös, eller oroar sig för en sanktion – kan sårbarheten leda till ohälsa”.

I framtiden hoppas Katarina Gospic att ”tekniken kan utveckla nya sätt att individanpassa åtgärder mot arbetssökande. Till exempel skulle man kunna studera personens hjärnsignaler och hur pass väl enzymerna bryter ned och omsätter signalämnena”.

Borde alltså experter vända ut och in på de arbetslösas psyken för att sedan bestämma om de ska hotas med indragen a-kassa eller ej för att få dem att söka jobb? Arbetslösa människor förvandlas till objekt i laboratorier?

Hela tänket med straff och belöningar som huvudsakliga drivkrafter för att stimulera till ökat arbete är upp- och nedvänt.

I stället bör vi satsa på att väcka och uppmuntra människors egen motivation för att söka sig vägar in i arbetslivet. Jag är övertygad om att det ger mångfalt bättre resultat. Även om det går att visa att hot om bestraffningar ibland ger avsedd verkan så är betydligt mera vunnet om människors nyfikenhet på sig själva och nya insikter om sina egna möjligheter får bli avgörande. Kanske tar de arbetslösa då inte alltid det första jobb som erbjuds utan väljer att förkovra sig för jobb som passar den egna personen bättre. Det är viktigt att få jobb, men ännu bättre är om det blir rätt jobb.

De arbetslösa är inte en skock kreatur som måste skrämmas och lockas av straff och belöningar för att göra rätt. De är människor som bör få bli subjekt, huvudpersoner, i stället för att behandlas som objekt, föremål för åtgärder. Därför måste vi bygga ut resurserna för vägledning, stöd och uppmuntran så att det räcker åt alla som behöver det!

De arbetslösa är inte en skock kreatur som måste skrämmas och lockas av straff.

Lätta bördan för kommunerna!

Kommunerna kommer att få en kraftigt ökad börda med att bekämpa arbetslöshet om de nuvarande planerna för Arbetsförmedlingen fullföljs:

- Nedskärningarna av anslagen till Arbetsförmedlingen och nedläggningen av 130 lokalkontor kommer att innebära att många kommuner känner sig tvingade att öka sina aktiviteter för att få arbetslösa i arbete. Digitalisering av Arbetsförmedlingens tjänster kan vara bra komplement men kommer aldrig att kunna ersätta personligt stöd som vägledare och arbetsförmedlare kan ge.
- Privata aktörer ska enligt januariöverenskommelsen ta över uppgifter som Arbetsförmedlingen har haft hittills. Men i många kommuner och på många orter finns inga sådana aktörer och kommer heller inte att finnas eftersom befolkningsunderlaget är litet och förutsättningarna för lönsamhet små. Då blir det återigen kommunerna som blir nödsakade att ta på sig ansvaret för dessa uppgifter, om inte annat via sina socialkontor.

Under tiden som det diskuteras om en allmän arbetsförsäkring ska införas och medan reformen i så fall förbereds borde politiken inriktas åt ett annat håll än de nuvarande planerna går ut på:

- Samhället bör satsa pengar och personella resurser på att ge Arbetsförmedlingen ökade möjligheter till gott personligt stöd åt arbetslösa, med god vägledning, utbildning och chanser till förkovran av olika slag.
- Arbetsförmedlingen bör behålla uppgiften att ha direkt kontakt med de arbetslösa och ge dem vägledning. I den mån privata aktörer ska anlitas kan Arbetsförmedlingen liksom nu lägga ut enskilda uppgifter på olika utförare, till exempel utbildningsväsendet eller privata företag, om det nu inte skulle vara mer rationellt att utföra uppgifterna i egen regi.
- Arbetslöshetsförsäkringen bör omfatta fler, som det också står i januariöverenskommelsen, men "golv" och "tak" höjas och den

skisserade avtrappningen av ersättningen med hänsyn till arbetslöshetstidens längd stoppas. En förbättrad arbetslöshetsersättning kommer att lätta trycket på försörjningsstödet för kommunerna avsevärt. Och när en allmän arbetsförsäkring har införts kommer den lättnaden för kommunernas ekonomi att bli ännu större.

Kommunalt förtroendevalda av olika politisk färg borde övertyga de partier som drivit in i januariöverenskommelsen de omstöpningar av Arbetsförmedlingen och den försämring av a-kassorna som nu förbereds att de är inne på fel väg!

Tomas Kullberg är fackföreningsordförande. Han leder Byggnadsarbetareförbundets region Stockholm-Gotland, tidigare känd som ”Bygg-Ettan”. Tomas är också med i Byggnads förbundsstyrelse. Han säger:

– I dag håller samhället på att nedrustas när vi i stället borde hjälpa varandra mer och göra arbetslivet tryggare. En försämrad och ofta osynlig arbetsförmedling hotar. Vi bör gå åt ett helt annat håll. Jag tror att en allmän arbetsförsäkring är ett sätt att ge ökad trygghet åt dem som är ute i arbetslivet och möjligheter för alla som kan vara med och bygga vårt samhälle.

Ett gott slutmål

Den dag som samhället genom en allmän arbetsförsäkring kan erbjuda god personlig vägledning åt varje arbetslös människa skapas en tillit, en känsla hos var och en att tas på allvar, att räknas och vara viktig. Det kan medverka till att få bort den upplevelse av övergivenhet och utanförskap som många människor känner.

Då skapas också förutsättningar för inre motivation som ger människor drivkraft att jobba för sin utveckling, i riktning mot en tillvaro som är intressant, stimulerande och engagerande.

Vi ska inte värdera människan så lågt att vi tror att hon bara kan reagera på ”incitament” som belöningar och bestraffningar, på piskor och morötter.

PS.

Just när jag gjort texten klar till den här skriften läser jag i Dagens Nyheter att partierna bakom januariöverenskommelsen tänker stoppa nedläggningen av Arbetsförmedlingens lokalkontor och rentav se till att en del kontor som lagts ner ska öppnas igen. Ett steg i rätt riktning!

Till och med Martin Ådahl, Centerns talesperson i arbetsmarknadsfrågor och arkitekten bakom idén att privatisera arbetsförmedlandet, uttalar att det är viktigt med Arbetsförmedlingens närvaro i hela landet.

Enligt Ådahl ska tydligen Arbetsförmedlingen finnas överallt, men den ska inte få förmedla några jobb ...

Och nu har oppositionen tvingat partierna bakom januariöverenskommelsen (läs: Centerpartiet) att överge tanken på att använda lagen om valfrihet (LOV) som huvudsaklig grund för privatisering av arbetsförmedlandet. Ett steg till ...

10/12 2019 DS.

Iden om en allmän arbetsförsäkring har från början utvecklats av en grupp på fyra personer: förutom mig själv Lars Ag, Helmuth Föll och Sune Gidgård. Vi har arbetat med idén sedan hösten 2006. Enköpings och Södertälje Arbetarekommuner har motionerat vid socialdemokratiska partikongresser och Byggnadsarbetareförbundets avdelning Stockholm-Gotland vid LO-kongress om att det borde utredas och prövas närmare om en allmän arbetsförsäkring borde införas.

